
Ki az a Chesterton? És miért nem tudunk róla?

Mottó:

„A világ nem lehet eléggé hálás Chestertonnak.”

Bernard Shaw

Gilbert Keith Chesterton angol költő, esszéista, regényíró, kritikus. Etienne Gilson, a jeles neotomista filozófus a következőket írta róla:

„Chesterton az egyik legmélyebben gondolkodó ember, aki valaha létezett. Mély, mert igaza van, s erről nem tehet; de arról sem, hogy szerény és jószágos, így hát azok, akik megértették őt, világosan tudják, hogy igaza van, és hogy milyen mély gondolkodó; a többiek azonban csak azt érzékelik, hogy – szinte bocsánatot kérve, hogy igaza van, s mintegy kárpótlásul a benne rejlő mélységért – roppant szellemes. És az emberek többsége nem is lát belőle mást.”

Szellemesség, tiszta fogalmazás, nyelvi leleményesség volt az, amiért ellenfelei is kivétel nélkül a legnagyobb tisztelet hangján beszéltek róla. Vitába bocsátkozott korának minden számottevő szellemi emberével – H. G. Wells-szel, Bertrand Russellel, G. B. Shaw-val –, s a korabeli híradások tanúsága szerint nem ő maradt alul. Vajon mi az oka, hogy míg vitapartnereiről szinte mindenki hallott, majd’ az egekig magasztalják őket, s róla pedig alig emlékeznek meg az irodalomkönyvek? Hemingway, García Márquez, Graham Green, Karel Čapek, Paul Claudel, Orson Welles, Anthony Burgess, E. F. Schumacher, Agatha Christie egyaránt a csodálói közé tartoztak.

Valóban csodálatos angolsággal ír. Mégsem tanítják az iskolákban, college-okban. Ritkán adják ki újra műveit, s általában, mintha elfeledkezett volna róla a szellemi élet. *Miért?*

(Élete) Chesterton 1897-ben született, Londonban, középosztályi családban. Anglikánnak keresztelték, s jó nevelést kapott. Gyermekekfejjel azonban nem tett túlzott szorgalomról tanúságot, kollégiumi tanulmányait is fokozat nélkül fejezte be.

Ugyanakkor, már 16 évesen lapot szerkesztett, s 1895-től különböző lapoknál dolgozott, márkás lapok közölték munkáit. Saját magazint is alapított, *G K's Weekly* címmel.

Alaposan megismerkedett kora szellemi áramlataival, s kapcsolatba került kora valamennyi jeles angol írójával. Szeretetre méltó, komoly testsúllyal megáldott, kissé szórakozott ember volt. Szivarjával a szájában, furcsa kalapjával és sétatálcájával jellegzetes figura volt, s a bajusza körül mindig ott bujkált a mosoly. 1901-ben megnősült. Felesége türelemmel igazgatta élete párja gyakorlati ügyeit. Egy anekdota szerint egy alkalommal hazatelefonált: „Itt vagyok Harborough Marketen. Hol kéne lennem?”

Neje buzgó katolikus volt. 1922-ben Chesterton *maga is katolizált*. Élete vége felé számos egyetem választotta díszdoktorává. Mint író, és mint hitvédő egyaránt elismert volt. 1934-ben – két évvel halála előtt – megkapta Rómától a Nagy Szent Gergely lovagjainak csillagokkal ékes parancsnoki kitüntetését. Ez a legnagyobb elismerés, amit a Vatikán civil embernek adhat.

(Világnézete) Chesterton magát mindenekelőtt újságírónak tartotta. Nem alaptalanul: az a több mint négyezer esszé, amit hátrahagyott, azt jelenti, hogy 11 éven át minden nap

megírt egy cikket. De nem akármilyen munkát, hanem olyat, amelyet száz év elteltével is frissnek, aktuálisnak, elevennek érezhetünk. Wells és Shaw mellett a nagy angol levélírók sorában tartották számon. Mégis, mindezek a meghatározások pontatlanok. Nem fejezik ki, mi is volt személyiségének legfontosabb jellemzője. Azt tudniillik, hogy századunk egyik legnagyobb gondolkodója. *Körömszakadtáig a szabadságot védő liberális, antilietista, plebejus demokrata.* És mindezekkel a jellemvonásokkal együtt *mélységesen katolikus író.*

Írásait olvasva, meglepő, hogy legkatolikusabb hitvédő munkáit jóval áttérését megelőzően írta meg.

Mentség nincs, csak magyarázat, arra, hogy miért feledkezik el róla a modern irodalomtörténet. Chesterton szembeszállt korunk nagy eszmeáramlataival, a materializmussal, tudományos determinizmussal, erkölcsi relativizmussal és az agnoszticizmussal. A modern korban „nem divatos” hívőnek lenni, különösen nem kereszténynek... A modern kor kérkedik agnoszticizmusával. Chesterton nézetei olykor kissé ókonzervatívnak tűnnek, ha felszínesen közelítjük, például, ahogy a családról gondolkodott. Pedig valójában korszakalkotóan modernnek! Ezek a nézetek nem a múltba tekintettek vissza, hanem előre, a jövőbe. Most kezdjük újra felfedezni a családot, mint a társadalom alapegysége alapvető jelentőségét. A család az, amelyben a jövő generáció egészséges módon felnevelődhet, maga előtt látva a két nem példáját, amelyben a férfiak igazi férfias férfiak, a nők igazi, nőies nők. S nem azért, mert a nőket bele kívánja szorítani a fakanál rabságába. De valóban elgondolkodtató, ahogyan egyik szellemes sziporkájában írja a feminista nőről, aki azt mondja: *2Ti férfiak, nekem nem fogtok diktálni!*” S azután elmegegy irodába gépirónőnek...

Chesterton konzervativizmusa mentes a baloldali és jobboldali elhajlásoktól. Egyaránt bírálta a kapitalizmust és a szocializmust, mivel mindkettőt az emberi szabadság ellenségének tekintette. S ezek a gondolatok napjainkban éppoly kevésbé népszerűek, mint kilencven évvel ezelőtt. Chesterton kellemetlen tükröt tart a modern embernek. A kellemes, hedonisztikus ideológiákról lerántja a leplet, s rámutat, milyen kártékonyak ezek az emberi társadalomra. Arra ösztönöz, hogy *válasszuk a nehezebbet.* Modern korunk számára egyszerűbbnek tűnik ezért, ha ignorálja, semmibe veszi munkásságát. Vitatkozni ugyanis aligha tudnának vele. Ezért van, hogy amint egyik életrajzírója írja, az angol egyetemeken (sem) tanítják irodalmi munkásságát, holott, mint láttuk, a legnagyobb angol írók ismerték el egyedülálló tehetségét. A modern kor legnagyobb fegyvere az *agyonhallgatás.* Nem elsősorban a saját – jó, vagy rossz – nézetek szabad terjesztése a fontos, hanem annak elérése, hogy a józan eszű polgár *meg se ismerhessen* más nézetet. (Jól ismerjük ezt a társadalomtudományok gyakorlatából, ahol csak a mainstream nézeteknek van fórumuk, sajtójuk, akadémiai elismerésük. A többit, mint „tudománytalan elméletet, lesöprik azzal, hogy nem is idézik.)

Eszméjét „disztributizmusnak” nevezte. Lelkesen támogatta azt a civil – bár végül is politikainak is tekinthető – mozgalmat, amely a tömeges *tulajdonhoz juttatást* tűzte célul. Ezt a nézetet talán ahhoz az európai eszmeáramlathoz hasonlíthatnánk, amelyet Wilhelm Röpke, és szélesebb értelemben véve a szociális piacgazdaság „atyái”, Nell-Breuning és társai fogalmaztak meg. *Az emberarcú gazdaság,* az emberi viszonylatokat megőrző társadalom volt e gondolkodók eszménye. Ezek az ugyancsak keresztény eszmeiségből táplálkozó személyek a két szélsőség, a kapitalizmus és a kommunizmus elutasításával egy olyan, *szórt tulajdonon alapuló társadalmat* képzeltek el, amely biztosítja az ember egzisztenciáját, így szabadságát és méltóságát – mint ezt a katolikus társadalmi tanítás is megfogalmazza. Ezt a szellemiséget vallotta magáénak Chesterton.

(*Írásai*) Sokféle műfajban kipróbálta magát. Valószínűleg többen olvasták Brown atya történeteit. Minden bizonnyal sokan meg is szerették ezt a szelíd, hétköznapi, már-már szegényes külsejű, de tökéletes logikájú papot, akit Chesterton e történetekben elibénk állít. (Van az emberekben hajlam arra, hogy szimpátiával fogadják a nagyon emberi, kissé esetlen figurákat, mint például a Colombo filmsorozat csetlő-botló hadnagyát.)

De Brown atya történetei végső soron nem arról szólnak, amiről a krimik maguk. A könnyed történetek többnyire a lét legmélyebb kérdéseiről gondolkodtatnak el. Chesterton nem akármilyen alkotói kisugárzással rendelkezett. Hogy írói, újságírói munkássága milyen határfokú volt, jelzi néhány tény. Megírta „*Az örökkévaló ember*” (The Everlasting Man) c. munkáját, és ez olyan hatással volt egy ifjú ateistára, C. S. Lewisra, hogy megtért, és jelentős katolikus író lett belőle. (C. S. Lewist, többek között a Csürcsavar levelei című rendkívül bájos munkájából, a Narnia sorozatból, és nemrég kiadott esszéiből ismerheti a magyar közönség.) Chestertonnak a *The Napoleon of Nothing Hill* című műve olyan hatással volt Michael Collinsra, hogy megindította az ír függetlenségi háborút. Írt egy esszét az Illustrated London News-ba az emberi jogokról, és ennek hatására Mohandas Ghandi elindította mozgalmát a brit gyarmatosítás felszámolásáért... Felkérték, hogy írjon egy tanulmányt *Aquinói Szent Tamásról*. Kivette a könyvtárból a nagy szent írásait, átolvasta, s nekiült diktálni egy tanulmányt. Olyan művet írt, amelyet azóta az Aquinói Tamásról valaha írt legjobb könyvként jegyeznek. Assisi Szent Ferencről írott könyve az egyszerű örömeik kalauza, csodálatos. Egyszóval: tudott írni.

Igen jelentős hitvédelmi munkáinak egy részét még áttérése előtt megírta. Időtálló művei közé tartoznak az Eretnekek és az Ortodoxia c. könyvei. Ezekben bemutatja a dogmák elevenségét, igazságát, s az egyház alapvető tanításaitól való elhajlások értelmetlenségét.

(*Filozófiája*) Chesterton a paradoxonok mestere. Egyik kedvenc igazságom tőle: „A reformernek általában mindig igaza van abban, hogy mi a rossz. S általában téved a tekintetben, hogy mi is lenne a jó.” Igen, hiszen a modern reformátorok általában nem valami abszolút normához igazodnak, hanem a korábbi gyakorlatot tagadják. Lehet, hogy joggal. De hogy állításaik mennyiben helytállóak, azt csak a jövő mutatja meg. Lehet, hogy tévednek. Különösen, ha nem tartják magukat valami erkölcsi etalonhoz.

A legalapvetőbb értéknek Chesterton az tartotta, hogyha ki merjük mondani: van abszolút erkölcsi norma. A modern relativizmus ezt tagadja. Írónk szerint azonban *a legnagyobb hazugság az, hogy az igazság nem számít...*

Ha az alapvető igazságot nem ismerjük fel, akkor kísérletezhetünk különb-különb eszmeáramlatokkal, filozófiákkal, mégsem találunk e világra és a saját életünkre értelmes magyarázatot. E gondolatokat végtelen kedvességgel rejti el detektívtörténeteiben. Nem igazán krimi-sztorik ezek, noha lebilincselőek. Népszerűek is, az átlagolvasó többnyire csak ezeket ismeri. Pedig a lehető legelvontabb vallásfilozófiai kérdésről, így az *eredendő bűn fogalmáról* ír bennük a szerző! Csak hát ezt többnyire észre sem veszik. Még szerencse, mert lehet, hogy akkor nem olvasnák végig a krimi... Azt gondolván, hogy ez egyrészt „nekem magas”, meg, mivel a moralizálás „nem érdekli” az embereket. Ambár azért olykor korunk embere is hajlamos a moralizálásra. Itt van például a német filmsorozat Derrick felügyelője, aki sokszor bonyolódik efféle eszme-futtatásokba. Szerinte például nem is igazán a „rosszlányok” felelősek bűnös életükért, hanem éppenséggel „vevők”. Sőt, leginkább azok a körülmények, amelyek őket eme útra kényszerítik. Chesterton azonban nagyon világosan kimondja, hogy *nem kenhetjük a dolgot a körülményekre. Kényszerítésről a bűnre ugyanis szó sincs. Az ember szabad*

akarattal bír. (Lám, lám, mekkora humanista, milyen szuverén, *individualista* nézet ez!) Leszögezi: még a legnyomorúságosabb helyzetben sem *kell* a bűnt választani. Persze, a legkellemesebb helyzetben is *lehet*. Sajnos, mi, emberek, gyakran a rosszat választjuk, mert – és ez Chesterton teológiai megközelítésének alapja – *az ember bizony bűnre hajló természetű*. Ugyanakkor egyszerre bűnös és áldozat. Saját bűnre hajló természetének áldozata, amelyből csak *Isten végtelen kegyelme emelheti fel*.

Nem akarom szájbarágós módon magyarázgatni nagyságát. Mégse tudok megelégedni a pusztá ténymegállapítással: ki kell mondanom, hogy igen, Chesterton *a legfontosabb vallási, teológiai kérdéseket boncolja*, minden könnyednek tekintett írásában is!

Műveiben abszolút demokrata. A kisember, a józan ész, a család, a szépség, s a szegények mellett áll. Jellemző rá az alábbi kis aforizmája: „A szegénység szakértőinek nem a szociológusokat tekintem, hanem a szegényeket...” Mindig az elnyomottak, kisemmitettek pártját fogja.

Ugyanakkor mindenekelőtt a *kereszténység*, a katolicizmus odaadó híve. Úgy véli, hogy a keresztény tanítás lényegi mondanivalójával ellentétes eszmék hirdetői összeavarták az igazságot. Részigazságokat abszolutizáltak, s hazugságaikkal megnyerték az embereket. Szerintük nincsenek természetjogi tételek, amihez képest eldöntsük, hogy valami igaz-e, vagy hamis. *Minden relativizálódott*.

Öncélúvá vált az esztétika is. Divatos írók műveiről, melyek szerint az élet értelmetlen, s egyetlen célja, hogy élvezzük, nincs magas véleménnyel – legyenek bár irodalmilag igen színvonalasak. Az értelem pártján áll, mint az Egyház is. (Valóban megdöbbenő, hogy posztmodern korunkban a római pápának kell az értelem, a ráció védelmére kelnie! Lásd: Fides et ratio...) Egyik legszebb írásrészlete éppen az, amelyben a „carpe diem” elvét valló költő nézetei ellen kel ki. Szerinte a bor és mámor prófétái gyönyörű verseikben azt mondják: Igyunk, itt a kehely! Igyunk, mert nem tudjuk, mi végre vagyunk a földön, honnan jöttünk, s hová enyészünk el. *Nem érdemes küzdeni semmiért!* Tehát, csak a pillanatnyi öröm számít, azt élvezzük! Ezzel a képpel szemben áll Chesterton szerint egy *Alak*, akinek a kezében serleg van, s azt mondja: „Gyertek, barátaim! Igyunk! A serlegben pirosító ital olyan, mint a vér! Már fűjják a harci kürtöket, amelyek csatába hívnak bennünket a nagy küzdelemre! Gyertek velem, mert én tudom, miért harcolunk. S azt is tudom, honnan jöttetek, s hogy hová mentek...” A krisztusi allegória olyan világos, mint a nap...

A mai kor embere azonban mindent megkérdőjelez. Régen az eretnekek azt állították, hogy ők nem eretnekek! Náluk van az igazság! A mai ember szinte kérkedik „eretnek” gondolataival. Büszke az aberrációira, elveti a dogmákat, sőt a tradíciót is. Pedig Chesterton szerint az ember „dogmákat készítő állat”. *A tradíció* szerinte *elődeinknek adott szavazati jog*, „a holtak demokráciája”. Így ír erről:

„A tradíciót úgy is meghatározhatjuk, hogy az nem egyéb, mint a választójog kiterjesztése. A tradíció annyit jelent, hogy megadjuk a választójogot a legmélyebbre szorult társadalmi osztálynak: őseinknek. Ez a halottak demokráciája. A tradíció nem hajlandó alávetni magát annak a csekélyszámú és pökhendi oligarchiának, mely azokból áll, akik a véletlen szerencse folytán még itt vannak közöttünk. Minden demokrata tiltakozik az ellen, hogy valakit megfosszanak jogaitól, csak azért, mert a sors úgy hozta, hogy megszületett; a tradíció viszont tiltakozik az ellen, hogy az embert megfosszák jogaitól, csak azért, mert a sors úgy hozta, hogy már meghalt. A demokrácia azt tanítja nekünk, hogy ne mellőzzük a jó ember véleményét, még akkor sem, ha az illető csak az inasunk; a tradíció azt kéri tőlünk, hogy ne mellőzzük a jó ember véleményét, még akkor sem, ha az illető csak az apánk. Én magam semmiképp se tudom elválasztani egymástól a de-

mokrácia és a tradíció gondolatát; számomra nyilvánvaló, hogy a kettő egy és ugyanaz.” (Gilbert K. Chesterton: Igazságot! [Orthodoxy] In: *Igazságot! – Az örökkévaló ember*. Szent István Társulat, 1985. 49–50. o.)

A mai kor embere azért néz mereven a jövőbe, mert nem mer szembe nézni a múlttal – mondja. Összekeveri a dogmát az intoleranciával. Holott, ami korunkat illeti, a sokat hangoztatott „szabadság” és „tolerancia” nagyobb kárt okozott a hitnek és az emberiségnek, mint az eretneküldözés. Sokan bírálták már az egyházat a korábbi eretneküldözések miatt, s nyilván, humanista nézőpontból, alappal. De a modern eszmevilág nem tűr semmi zablát, s ezzel olyan szabaddá tette az embert, hogy az már maga a megsemmisülés. Szabadon beszélhetünk akármiről; az időjárásról, kiállításokról, politikáról. És azt mondjuk, *mindenki azt hisz, amit akar*. Figyelmesen hallgatjuk egymás okfejtéseit a különböző témákról. Fontos, hogy mi a másik fél nézete mondjuk Botticelliről, de az közömbös, hogy miként vélekedik a *végző dolgokról*. Végző dolgok? *Nem téma*. A halálra nem készülünk, *nem is veszünk róla tudomást*. A holnapi nap érdekes, *az örökkévalóság nem...*

Az Egyházat ért bírálatokra is számos példabeszéddel válaszol. Sokan félreértelmezik szerinte az ortodoxia fogalmát. Unalmas, idejétmúlt dolognak tartják. Így ír erről:

„Íme, az ortodoxia igazító regénye. Az emberek annak a bolond szokásnak rabjává lettek, hogy úgy beszélnek az ortodoxiáról, mint valami nehézkes, sivár és megüledett dologról. Pedig nincs az ortodoxiánál kockázatosabb és érdekfeszítőbb. Az ortodoxia maga az egészség; és az egészség mindig drámaibb, mint a téboly. Az ortodoxia annak az embernek az egyensúlya, aki örülten száguldó lovak mögött tartja a gyepőlészárát, s bár látszólag hol erre, hol arra dől és meginog, mégis megőrzi minden egyes testtartásában a szobrok szépségét és az aritmetika pontosságát. Az ortodox Egyház sohasem tért a kitaposott útra, nem fogadta el a konvenciókat; az ortodox Egyház sohasem volt tiszteletreméltóan mértékletes. Könnyebb lett volna elfogadnia az ariánusok földi hatalmát. Könnyebb lett volna a kálvinista 17. században belehajtani a predesztináció feneketlen árkába. Könnyű örülnék, könnyű eretneknek lenni. Mindig könnyű a kor feje után indulni, de nehéz dolog vigyázni saját fejünkre. Mindig könnyű modernistának, mindig könnyű sznobnak lenni. Könnyű lett volna belezuhanni a tévedések és túlzások e nyílt csapdáiba, amelyek, mint egymást váltó divatok és szekták húzódnak végig a kereszténység történelmi útján. Mindig könnyű elesni; hiszen temérdek sarok van, ahol el lehet botolni, de csak egy van, ahol meg lehet állni. Magától értetődő és kényelmes dolog lett volna belezuhanni, a gnoszticizmustól a keresztény scientistáig, valamelyik hóortba. Ámde kerülni mindezt: szédítő kaland; és lelki szemeim előtt mennydörögve száguld az égi szekér korszakokon át, az ostoba eretnekségek hanyatt esnek vagy orra buknak, míg a merész igazság, bár meginog, diadalmasan megáll.” (Gilbert K. Chesterton: Igazságot! [Orthodoxy] 104–105. o.)

A maradisággal vádolók érveiről ekképpen vélekedik:

„Ne vitatkozzunk az »evolúció« és a »haladás« szavak értelmén; bár ami engem illet, szívesebben nevezem reformnak. Mert a »reform« szó magában foglalja azt, hogy a világot valaminek a képére igyekszünk átformálni, és ez a kép már létezik szellemünkben... E kérdésben tetten érhető korunk egész ingatagsága és rettentő zűrzavara. Összekevertünk két különböző és egymással ellentétes dolgot. A haladásnak azt kéne jelentenie, hogy szakadatlanul változtatjuk a világot, mert azt akarjuk, hogy egyre jobban hasonlítson az elképzeléshez. Ma viszont a haladás azt jelenti, hogy szakadatlanul változtatjuk az elképzelést. Azt kéne jelentenie, hogy lassan, de biztosan igazságot és környörületességet viszünk az emberi világba; manapság ellenben azt jelenti, hogy egy

pillanatig sem vagyunk restek kételkedni az igazság és a könyörület kívánatos voltában: elegendő egyetlen böszült oldal a porosz szofista tollából, hogy máris kétségbe vonjuk. A haladásnak azt kéne jelentenie, hogy az Új Jeruzsálem felé haladunk, holott ma azt jelenti, hogy az Új Jeruzsálem egyre távolodik tőlünk. Nem a valóságot alakítjuk az ideál képére, hanem megváltoztatjuk az ideált: ez a könnyebb. (Gilbert K. Chesterton: Igazságot! [Orthodoxy] 109–110. o.)

Az aszkézisről, vagy a cölibátusról, amit ugyancsak sokan bírálnak a katolicizmusban, így gondolkodik:

„A katolikus aszkézis minden véglete, legyen az bölcs vagy nem bölcs, előzetes védekezés a bűnbeesés gonosz szelleme ellen, de sohasem kételkedés a teremtés jóságában és tökéletességében.” (Gilbert K. Chesterton: Aquinói Szent Tamás, 4. fej.)

„Mióta a kereszténységet anyámnak fogadtam, s nem holmi teóriának tekintem, mely véletlenül az utamba akadt, kicsiny kertté változott vissza Európa és a nagyvilág, kertté, melyben a macska és a gereblye jelképes alakjait bámulom; gyermekkorom tündéri tudatlanságával és várakozásával nézek mindenre. Egyik-másik tan vagy szertartás éppoly idomtalannak és furcsának tűnik, mint a gereblye; ám tapasztalatból tudom, hogy az efféle dolgok valahogy mégis zöld gyepen és virágon végződnek. Hadd említek egy példát a száz közül! Ami engem illet, semmiféle ösztönös rokonszenvet nem érzek a fizikai szüzesség iránt való lelkesültséggel szemben, amely kétségtelenül jellemző vonása a történelmi kereszténységnek. Ám ha nem magamat tekintem, hanem a világot, észre kellennem, hogy ez a lelkesülés nem csupán a kereszténység jellemzője volt, hanem a pogányságé is – számtalan vonatkozásban jellemzője a magasrendű emberi természetnek. A görögöknek volt érzékük a szüzesség iránt, midőn Artemiszt márványba faragták, szintúgy a rómaiaknak, midőn a Vesztá-szüzeket díszruhába öltöztették. Az Erzsébet-kor leggonoszabb és legvadabb drámaírói úgy ragaszkodtak a szó szoros értelmében vett női tisztasághoz, mintha a világ alappillére volna. Sőt, a modern világ (még ha gúnyolja is a nemi ártatlanságot) a nemi ártatlansággal szemben nemes bálványimádatot tanúsít – bálványozza a gyermekeket. Mármint, minden gyermekszerető ember jól tudja, hogy különös szépségük nyomban hervadni kezd, mihelyt a fizikai nemiség első jegyei megjelennek rajtuk. Mivel az emberi tapasztalat egybevág a keresztény tanítással, egyszerűen arra a következtetésre jutok, hogy én vagyok az, aki téved, és az egyháznak igaza van. Sőt, még helytállóbb az a megállapítás, hogy az én felfogásom hiányos, az egyházé azonban egyetemes. Az egyházat nem uniformizált emberek alkotják, és az egyház nem is kívánja tőlem, hogy nőtlen legyek. A tény, hogy nem értékelem a cölibátust, éppúgy elfogadom, mint azt a tény, hogy nincs zenei érzékem. Ellenem tanúskodik az emberiség tapasztalata, miként ellenem tanúskodik Bach esetében. A cölibátus virág apám kertjében, melynek nem tudom édes és ijesztő nevét. De lehet, hogy egyszer megtudom.” (Gilbert K. Chesterton: Igazságot! [Orthodoxy] 161–162. o.)

„Ezért olyan dolog az Egyház, amely a kezdettől fogva megtartja helyzetét és véleményét, teljesen függetlenül korának eseményeitől és anarchiájától. Ezért osztogat pártatlan csapásokat jobbra és balra, a manicheusok pesszimizmusára vagy a pelagiánusok optimizmusára. Nem volt manicheus mozgalom, mert egyáltalán nem volt mozgalom. Nem volt hivatalos divat, mivel nem volt egyáltalán divat. Olyasvalami volt, ami együtt tudott működni mozgalmakkal és divatokkal, szabályozni tudta ezeket, és túl tudta őket élni.” (Gilbert K. Chesterton: Az örökkévaló ember. [The everlasting man] 384. o.) Még arra is magyarázatot talál – amit valóban nehéz elfogadni –, hogy a középkorban miért léptek fel drákói szigorral az eretnekek ellen: „A korai Egyház aszketikus volt, de bebizonyította, hogy nem pesszimista, egyszerűen azzal, hogy kiátkozta a pesszimizmát.”

A hit vallotta, hogy az emberek bűnösök, de azt tagadta, hogy az élet gonosz lenne, és azzal bizonyította, hogy megátkozta azokat, akik így gondolkoztak. A korai eretnekek elítélését mint ridegséget és korlátoltságot ítélik el, pedig valójában éppen azt volt hivatva bizonyítani, hogy az Egyház testvéri és széles látókörű. Azt bizonyította, hogy primitív katolikusok különösen buzgón vágytak annak a kinyilvánítására, hogy nem tartották az embert teljesen gonosznak, hogy nem tekintették az életet gyógyíthatatlanul nyomorúságnak, hogy nem tartották a házasságot bűnnek, vagy a nemzést tragédiának. Aszkéták voltak, mert az askétizmus volt az egyetlen lehetséges megtisztulás a világ bűneitől, de éppen kiátkozásaik mennydörgései közepette erősítették meg, hogy askétizmusuk nem anti-humánus vagy természetellenes, hogy a világot megtisztítani kívánták és nem elpusztítani. És megtisztítani csakis e kiátkozások tudták abban a zűrzavarban, amely még ma is összekeveri őket halálos ellenségeikkel. A dogmákon kívül semmi más nem állhatott volna ellen a képzelet-gazdag invenció lázadásának, amivel a pesszimisták háborút viseltek ellene, Aeonjaikkal és Demiurgoszukkal, különös Logoszukkal és baljós Szophiájukkal. Ha az Egyház nem tart ki a teológia mellett, beleolvad a misztikusok örült mitológiájába, még tovább távolodva az értelemről és a racionalizmustól, az élettől és az élet szeretetétől.” (Gilbert K. Chesterton: Az örökkévaló ember. [The everlasting man] 379–380. o.)

Hogy a katolikus egyház lassan változtat véleményén, s ebben az értelemben ortodox, helyesnek tartja. Nem félti az Egyházat – mint, legyünk őszinték, napjainkban gyakran mi magunk is – attól, hogy elmerül az idő árában. Így fogalmaz: „Nos, ha lemerülnék a történelem mélységeibe – ami nem áll e leírás szándékában –, gyanítom, hogy több olyan alkalmat is találnánk, amikor a kereszténységet minden jel szerint kiüresítette a kétség és közöny úgy, hogy csak a régi keresztény kagylóhéj maradt meg, ahogyan a régi pogány kagylóhéj is megmaradt olyan hosszú ideig. A különbség annyi, hogy minden ilyen esetben a fiúk voltak fanatikusak azért az ügyért, amit az atyák kényelemből elhagytak. Ez nyilvánvaló a reneszánszból az ellenreformációba való átmenet idején. Ugyancsak nyilvánvaló annak az átmenetnek időszakában, mely a 18. századból korunk sokféle keresztény megújulásába vezet. [...] miként néhányan az Egyházat egyszerűen a Római Birodalom részének látták, úgy később mások egyszerűen a Sötét Középkor részének gondolták. A Sötét Középkor véget ért, ahogy a Birodalom is véget ért, és az Egyháznak is velük kellett volna pusztulnia, ha ő is csupán az éjszaka árnyai közül való lett volna. [...] Éppen ezért legalább öt ízben látszott úgy – az ariánusok, az albigenek, a humanista szkeptikusok s Voltaire és Darwin föltűnésekor –, hogy az Egyházat tönkretették, és ebek harmincadjára kerül. És az ötből minden egyes esetben az ebek pusztultak el. (Gilbert K. Chesterton: Az örökkévaló ember. [The everlasting man] 405., 407., 409. o.)

Az is a 20. század egyházkritikája közé tartozott, hogy az Egyház tanítása – úgy mond – *nem áll tudományos alapokon*. Mese a Szentírás szövege, az újabb elméletek egyértelműen megcáfolták. De Chesterton nem fél bátran fogalmazni! Szerinte: „A Szentírás értelme nagyon távol esik a magától értetődőtől és gyakran csak más igazságok fényében lehet megtalálni. Ha a szó szerinti Szentírás-tolmácsolásnak igazán és egyértelműen ellene mond valamely nyilvánvaló tény, csak azt felelhetjük, hogy *a szó szerinti tolmácsolás helytelen*. [Kiemelés tőlem – BK] De annak a ténynek azután csakugyan nyilvánvalónak és megdönthetetlennek kell lennie! Sajnos, a tizenkilencedik századbeli tudósok éppen oly könnyedén ugrottak fejest abba a következtetésbe, hogy természettudományi megsejtéseik nyilvánvaló tények, mint ahogyan a tizenhetedik századbeli szektások vetették bele magukat abba a meggyőződésbe, hogy mindaz, amit a Szentírásról hisznek, megdönthetetlen magyarázat. Így csaptak össze különösen a múlt

század közepén különféle magánelméletek a Biblia jelentéséről és éretlen elméletescskék a világ értelméről. A tudatlanság e két nagyon türelmetlen formája közti lompos összeütközést azután elnevezték a Tudomány és a Vallás háborújának.” (Gilbert K. Chesterton: Aquinói Szent Tamás, 3. fejt.)

Chesterton élesen kritizálja a morális és művészi relativizmust, az egoizmust és az elkeseredett sikerkultuszt. Védi az alázatot, a hitet, a reményt, a tisztaságot. Rámutat – s ez Ortodoxia című fő művének legfontosabb mondanivalója –, hogy *a keresztény világnézet alapja az eredeti bűn elfogadása*. Nem önmagáért, hanem éppen azért, mert *megbocsáttatik*. Azok a filozófiák, amelyek ezt elutasítják, sokszor reménytelenségbe, kétségbeesésbe torkolnak. A kereszténység kívülről úgy tűnik, mint merev dogmák gyűjteménye, értelmetlen vasfegyelem, holott belülről nézvé a szabadság és az örökké tartó öröm helye. A szabadság tulajdonképpen a korlátok közötti választás lehetősége. A dogmákra szükségünk van, hogy jól tudjunk egyensúlyozni életünk során. S nem holmi eszmei balanszírozásról van szó. „Vágyaink vad állatait”, gyönyörű szenvedélyeinket, kreatív energiánkat kell kiegyensúlyoznunk. Az egyház mindig is egy tigrisszelidítő volt, mondta Chesterton. Tisztában van esendő természetünkkel, alapvetően realista. A kereszténységben szerinte éppen az a csodálatos, hogy Isten nem erős emberekre, hanem a ragyogó eszű Pálra, vagy a misztikus Jánosra alapozta Egyházát, hanem egy vétebbe eső, egyszerű emberre: Péterre. S ezért sziklára épített vár. A királyságok, birodalmak elmúlnak, mert erős emberek erős emberekre építve hozták létre. Az Egyház örök, mert alapja a gyenge, az esendő ember. Isten kegyelme viszont végtelen...

A korlátokat elutasító modern emberrel szemben azt állítja, hogy valójában ezek a boldogság alapjai. Egy nagyon szép példával világítja meg a korlátok értelmét:

„Lehetséges, hogy a katolikus tanítás és fegyelem olyan, mint egy fal, de ez a fal játszóteret kerít be. A kereszténység az egyedüli keret, melyben a pogány öröm fennmaradhatott. Képzeljük csak el, hogy gyermekek játszadoznak a tengerből magasan kiemelkedő sziget gyepes ormán. Míg a szirt szélén ott állt a fal, a legbolondabb játékba is nyugodtan belevehették magukat, s a sziget olyan lett, mint egy lármás gyerekszoba. Am egy napon leomlott a fal, és elébük tárult a veszély a maga meztelenségében. Nem zuhantak a mélybe, de mikor barátaik visszatértek, ott találták őket összebújva és didegelve a sziget közepén, és ajkukon elnémult a dal.” (Gilbert K. Chesterton: Igazságot! [Orthodoxy] 149–150. o.)

Modern világunk egyre inkább arra mutat, hogy számos kérdésben vissza kell térnünk a hagyományokhoz – ha egyáltalán még tudunk. *Rehabilitálnunk kell a családot*, alkotó konyhájával, kis műhelyével, konyhakertjével, a közösséget, amelynek résztvevői tanítják egymást, szórakoztatják, gyógyítják és segítik egymást – különben elveszünk. Magányos tömegben, pszichiáterek által moderáltan, „magánzárkánkban” tölthetjük szingli életünket, ahol az egyetlen társadalmi kommunikáció az *adok-veszek*. Elfeledve, hogy alkotni jobb, mint vásárolni, termelni, mint fogyasztani. Nem látjuk, hogy a görcsös egészségkultusz furcsa módon egyre több betegséget szül. Az önmegvalósítás mániákus lázában kiüresedve, nem látja e kor embere, hogy szabadságunk mennyire korlátozott, s végső soron csak *a semmi* urai lehetünk. Hiszen arról nem dönthettünk magunk, hogy legyünk, legfeljebb arról dönthetünk, hogy *ne legyünk*. Kétségbeesett ragaszkodásunk az élethez szorongással, félelemmel tölti el napjainkat, s nem látjuk, hogy – a Biblia szófordulatával élve –, *aki meg akarja tartani életét, elveszti azt...*

Szerencse, hogy a tradicionális értékekhez való visszatérésre nemcsak a logikai felismerés, de a kényszer is rá fog vezetni bennünket. A globális világ versenyében ugyanis a piaci mechanizmusok imperializmusa versenyképtelenné teszi a nyugati világot a ha-

gyományos munkamegosztáshoz jobban ragaszkodó, *nem minden szolgáltatást* pénzért vásároló társadalmakkal szemben. Az ázsiai import-dömping rá fog bennünket előbb-utóbb kényszeríteni, hogy takarékosabban gazdálkodjunk, több dolgot csináljunk meg ingyen, több áldozat vállalásával éljük meg életünket. Különben versenyképtelenné válunk, s elveszítjük munkánkat, megélhetésünk alapjait. Hiába, az ember már csak ilyen. Szüksége van némi külső készletésre, hogy önmaga érdekében cselekedjen – különben még képes saját sorsát tönkretenni...

Sok veszteséget takaríthatnánk azonban meg az emberi társadalomnak, ha újra felfedeznénk, mire is tanít bennünket Chesterton. *Ez az elfeledett, agyonhallgatott, keresztény író és gondolkodó.*

